

УДК 330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-5-20>**Харченко Т.О.**кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Київського національного університету технологій та дизайну**Войналович Т.М.**магістр
Київського національного університету технологій та дизайну**Фатюк А.В.**магістр
Київського національного університету технологій та дизайну**Kharchenko Tetiana**

Kyiv National University of Technologies and Design

Voinalovych Tetiana

Kyiv National University of Technologies and Design

Fatiuk Alla

Kyiv National University of Technologies and Design

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

SOURCES OF FINANCING INNOVATION ENTERPRISES UNDER UNCERTAINTY

У статті узагальнено теоретичні та методологічні підходи до питання, що стосується фінансування інноваційної діяльності підприємства в умовах невизначеності. Розглянуто підходи до визначення поняття «інноваційна діяльність». Зазначено авторський погляд на інноваційну діяльність. А саме «інноваційна діяльність» являє собою комплекс заходів, які забезпечують поширення інновацій, приводять до впровадження нових або вдосконалення наявних технологій (продуктів) та доводять їх до споживача. Досліджено джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності, в результаті чого узагальнено класифікацію цих джерел та виявлено, що значну роль у цьому процесі відіграє держава. З метою визначення частки фінансових ресурсів, що виділяє держава на розвиток інновацій, проведено аналіз структури джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. Узагальнено світовий досвід фінансування інноваційної діяльності, в результаті чого встановлено, що у країнах Європи значно підтримується інноваційна діяльність і держави вкладають значні кошти у її розвиток.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, фінансування інновацій, підприємство.

В статье обобщены теоретические и методологические подходы к вопросу, который касается финансирования инновационной деятельности предприятия в условиях неопределенности. Рассмотрены подходы к определению понятия «инновационная деятельность». Представлен авторский взгляд на инновационную деятельность, а именно «инновационная деятельность» представляет собой комплекс мероприятий, обеспечивающих распространение инноваций, которое приводит к внедрению новых или совершенствованию существующих технологий (продуктов) и доводит их до потребителя. Исследованы источники финансового обеспечения инновационной деятельности, в результате чего обобщена классификация этих источников и определено, что значительную роль в этом процессе играет государство. С целью определения значимости государственного финансирования развития инноваций проведен анализ структуры источников финансирования инновационной деятельности промышленных предприятий. Обобщен мировой опыт финансирования инновационной деятельности, в результате чего установлено, что в странах Европы значительно поддерживается инновационная деятельность и государства вкладывают значительные средства в ее развитие.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, финансирование инноваций, предприятие.

The article summarizes the theoretical and methodological approaches to the issue. They are the financing of innovative enterprises in the face of uncertainty. The approaches to the definition of "innovation". Indicated author's view of innovation. Namely "innovation" is a set of measures that ensure the diffusion of innovation, leading to the introduction of new or improving existing technologies (products) and bring them to the consumer. The primaries of financial support innovation. As a result, generalized classification innovative sources of financing of the company. Revealed that a significant role in this process is played by the state. The state uses financial-credit and tax levers and has the ability to create favorable conditions for the effective implementation of innovation. In order to determine the proportion of funds that selects the state on the development of innovation, analyzes the structure of sources of financing innovation enterprises. The study found that the main source of funding for industrial innovation cont years served as their own funds. There is little public funding of innovation and a sharp decrease in foreign investment. The reason for this decrease was worsening economic situation of the country and the presence of uncertainty. Investigated the costs of innovation activity of industrial enterprises. The result revealed that the largest expenses for innovative activity observed in 2016, and the lowest in 2010. Thus in 2018 the figure dropped almost to that of 2010. The world experience of innovation funding. As a result, found that in Europe much support innovation. European countries are investing heavily in the development of innovation. Investigated the costs of innovation activities of the EU-28 in 2016 as a percentage of gross domestic product. Leading position occupied by Sweden, Austria and Germany. They have a significant impact on innovation. In this country with less economy in accordance with the low level of investment in innovation and development. As a result of the research, it is found that today there are unfavorable conditions for the development of innovation-investment processes, which impedes and hinders the financing of innovative activity of Ukrainian enterprises, which is why it is important to increase the share of state participation and create favorable conditions for attracting foreign investment for the development of innovative activity.

Key words: innovations, innovative activity, financing of innovations, the enterprise.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку економіки передбачають необхідність швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища, що веде до необхідності формування інноваційної діяльності підприємств в умовах невизначеності. Саме впровадження інновацій та інноваційних технологій здатне забезпечити розвиток підприємства та покращити ефективність його діяльності. Це зумовлює той факт, що інноваційна діяльність стає першочерговим засобом успішного функціонування підприємства.

Оскільки саме інноваційна діяльність, з одного боку, стає джерелом задоволення потреб споживачів, а з іншого – забезпечує покращення показників ефективності, розвиток інновацій є основним стратегічним завданням як підприємств, так і всієї економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значного поширення набули дослідження, що стосуються розвитку інновацій та інноваційної діяльності. Ці питання підіймалися у наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, таких як Л.Л. Антонюк, С.М. Бондаренко, Є.О. Дідено, А.О. Касич, О.А. Кирик, А.Г. Мендрул, П.П. Микитюк, С.М. Невмержицька та інші.

Але, незважаючи на низку проведених досліджень, які стосуються інноваційної діяльності, значної уваги потребує вирішення питання, що стосується фінансування інновацій в умовах невизначеності.

Слід зазначити, що поняття «інноваційна діяльність» має різні підходи до визначення. Так, у світовій практиці під інноваційною діяльністю розуміють «діяльність, яка спрямована не лише на створення та комерціалізацію інноваційних продуктів або послуг, але і на вдосконалення технології їх виробництва, що більш повною мірою розкриває розуміння поняття «інноваційна діяльність» [1]. Міжнародні стандарти «Керівництва Фраскаті» визначають, що інноваційна діяльність – «це наукова, технологічна, організаційна, фінансова, комерційна діяльність, що приводить до здійснення інновацій» [2].

Закон України «Про інноваційну діяльність» зазначає, що інноваційна діяльність – це «діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг» [3]. У попередніх дослідженнях [4, 5] Т.О. Харченко під інноваційною діяльністю розуміє «комплекс заходів, які забезпечують поширення інновацій, приводять до впровадження нових або вдосконалення наявних технологій (продуктів) та доводять їх до споживача».

Визначивши, що являє собою інноваційна діяльність, необхідно дослідити питання, яке стосується саме фінансування цієї діяльності на підприємстві.

Метою статті є узагальнення теоретичних та методологічних підходів до питання, що стосується фінансування інноваційної діяльності

підприємства в умовах невизначеності, дослідження джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності та узагальнення світового досвіду фінансування інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для успішної інноваційної діяльності підприємства фінансування нововведень відіграє важливу роль. Так, система фінансування інноваційної діяльності включає в себе такі елементи, як джерела інвестиційних ресурсів, механізм накопичення фінансових ресурсів та їх інвестування в інноваційні проекти, механізм управління інноваційними ресурсами з метою забезпечення ефективного використання та можливості повернення коштів [6, 7].

З метою ефективності функціонування такої системи доцільно дотримуватися таких принципів фінансування інноваційної діяльності, як різноманітність джерел фінансування, гнучкість системи фінансування всіх етапів життєвого циклу інновацій, обґрунтованість та юридична захищеність методів акумуляції коштів, чітка цільова орієнтація на швидке й ефективне впровадження сучасних науково-технічних інновацій [8].

У науковій літературі розрізняють різні джерела фінансування. За формою власності їх можна поділити на державні ресурси та ресурси підприємства [9, 10]. Також джерела фінансування поділяють на власні засоби підприємства, до яких відносять прибуток, амортизаційні відрахування, нематеріальні активи, тимчасово вільні основні та оборотні засоби; залучені засоби підприємства, до яких відносять акції та інші цінні папери, внески, цільові надходження, засоби, що надаються безповоротно; позикові кошти, а саме бюджетні, комерційні та банківські кредити [7].

Виокремлюють також внутрішні та зовнішні джерела фінансування [1]. Внутрішні джерела включають у себе частину прибутку, спрямовану на інноваційний розвиток, амортизаційні відрахування та реінвестовану шляхом продажу частину основних засобів. До зовнішніх джерел відносять державні та недержавні джерела. Державні джерела фінансування передбачають застосування бюджетних коштів, позабюджетних фондів та участь у державних конкурсах та замовленнях. Ндержавні – венчурні фонди, кошти страхових та лізингових компаній, інвестиційні організації, венчурні фонди, хедж-фонди і кошти іноземних інвесторів.

Вітчизняне законодавство має власну класифікацію джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств (рис. 1).

Дослідивши наведені вище класифікації фінансування інноваційної діяльності, слід зазначити, що значну роль у цьому процесі віді-

грає держава, яка застосовує фінансово-кредитні та податкові важелі та має можливість для створення сприятливих умов із метою ефективного здійснення інноваційної діяльності. Але в сучасних умовах, що склалися, розраховувати на значне бюджетне фінансування інноваційної діяльності стало неможливим, тому більшість підприємств намагаються залучати іноземні інвестиції, співпрацювати з недержавними інвестиційними компаніями та використовувати власні кошти.

З метою визначення частки фінансових ресурсів, що виділяє держава на розвиток інновацій, доцільно дослідити структуру джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні (табл. 1).

З таблиці видно, що основним джерелом фінансування інновацій для промислових підприємств слугували власні кошти, частка яких із роками значно збільшилася з 59,3% у 2010 році до 88,19% – у 2018 році. Найбільшою частка фінансування інновацій за рахунок власних коштів була у 2015 році і становила 97,2%. На тлі таких значних витрат власних коштів на інноваційну діяльність державне фінансування майже непомітне, але має незначну тенденцію до збільшення. Так, у 2010 році держава інвестувала в інновації промислових підприємств 1,1% бюджетних коштів, а у 2018 році цей показник становив 5,68%. Така динаміка свідчить про пасивність держави у розвитку інноваційної діяльності та незначну участь у розвитку промислового сектору України.

Цікава динаміка спостерігається в іноземному інвестуванні в інноваційну діяльність промислових підприємств України. У 2010 році цей показник становив 30%, а у 2018 році – 0,42%. Таке різке зменшення іноземних інвестицій викликане погіршенням економічної та політичної ситуації в Україні, а також початком бойових дій на сході. Тому державі варто створювати позитивні умови для стабілізації політичного становища та розвитку економіки, що приведе до надходжень іноземних інвестицій та покращення інноваційно-інвестиційного клімату в Україні.

Дослідження статистичних даних свідчить про той факт, що промислові підприємства лишилися сам на сам у питаннях, що стосуються фінансування інноваційної діяльності, та можуть розраховувати лише на власні кошти.

Для розвитку інноваційної діяльності в країні важливими є обсяги її фінансування. Тому далі доцільно дослідити витрати на інноваційну діяльність (рис. 2).

Як бачимо, найбільші витрати на інноваційну діяльність спостерігаються у 2016 році – це 23 229,5 млн. грн., а найменші у 2010 році – 8045,5 млн. грн., тоді як у 2018 році цей показник становив 12 180,1 млн. грн.

У розвинутих країнах світу – інше ставлення до фінансування інноваційної діяльності підприємств, світовий досвід у цьому напрямі дотримується таких принципів, як [13]:

– чітка цільова орієнтація на швидке й ефективне впровадження сучасних науково-технічних інновацій;

– різноманітність джерел фінансування;

– обґрунтованість та юридична захищеність методів акумуляції коштів;

– гнучкість системи фінансування всіх етапів життєвого циклу інновацій.

У країнах Європи значно підтримується інноваційна діяльність. Так, більше половини (55%) від загальних витрат на дослідження та розробки в країнах ЄС у 2015 році було профінан-

Рис. 1. Класифікація джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні відповідно до чинного законодавства [3; 11; 12]

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні, 2010–2018 рр., %

Джерела фінансування	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Усього	100	100	100	100	12180,1
У тому числі за рахунок коштів:					
Власних	59,3	97,2	94,86	84,5	88,19
Державного бюджету	1,1	0,4	0,77	2,49	5,25
Іноземних інвесторів	30,0	0,42	0,1	1,18	0,88
Інших джерел	9,6	1,98	4,27	11,83	5,68

Джерело: складено автором на основі [12]

совано підприємствами, майже третина (31%) – державою, 11% – іноземні інвестиції. Витрати на інновації в ЄС становили дві третини від зареєстрованих витрат у США, але на 49% більше, ніж у Китаї.

Серед країн-членів ЄС найвища інтенсивність у розвитку інновацій та наукових досліджень у 2016 році була зареєстрована у Швеції (3,25% та Австрії (3,09%) (рис. 3).

Так, відповідно до статистичних даних Євростату провідні країни ЄС-28, а саме Швеція, Німеччина, Данія, Франція, виділяють 2–3% від ВВП, що сприяє постійному розвитку економіки та забезпечує лідируючі позиції на світо-

вих ринках. Країни з меншим рівнем економіки відповідно мають низький рівень капіталовкладень в інновації та розробки та надають 0,4–0,9%. Україна витратила на інноваційну діяльність 0,07% від ВВП [12], що значно менше, ніж в країнах ЄС-28.

Серед країн Європи Німеччина також активно підтримує розвиток інноваційної діяльності підприємств (2,94%), яким надаються пряме державне фінансування та податкові пільги. Також у Німеччині висока частка підприємств з активною інноваційною діяльністю, а саме 48% виробничих підприємств розробили 37% інноваційної продукції та 56% підприємств

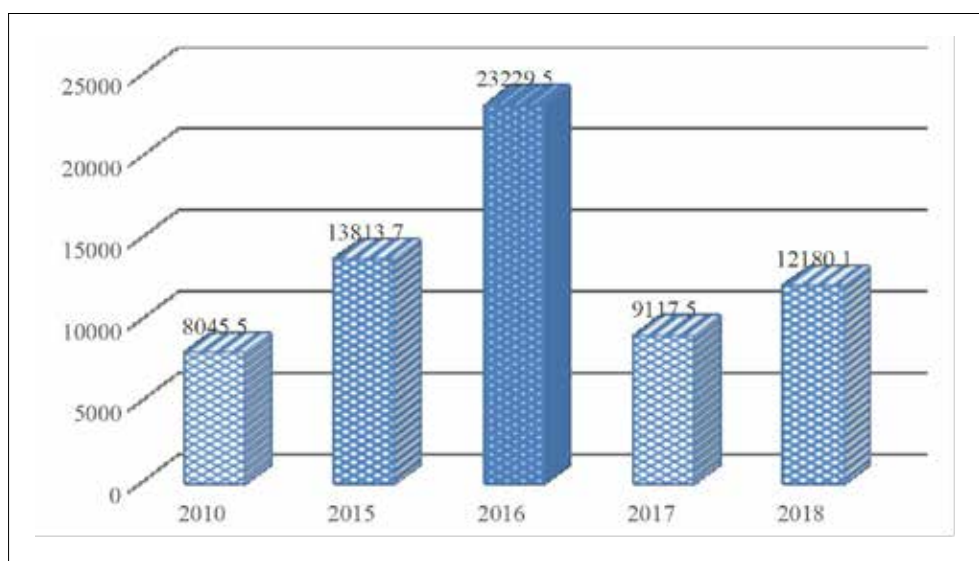

Рис. 2. Витрати на інноваційну діяльність промислових підприємств, млн. грн.
Джерело: складено автором на основі [12]

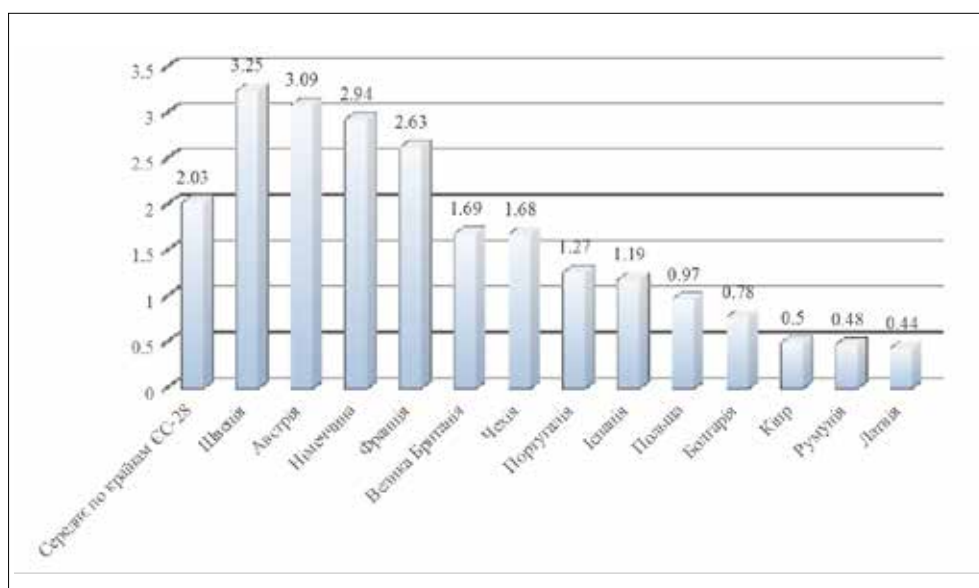

Рис. 3. Витрати на інноваційну діяльність країн ЄС-28 у 2016 році, % від ВВП
Джерело: складено автором на основі [14]

у сфері послуг представили 41% інноваційних виробничих процесів [15].

Висновки з цього дослідження. У результаті проведеного дослідження варто дійти таих висновків. Натепер склалися несприятливі умови для розвитку інноваційно-інвестиційних

процесів, що перешкоджає та гальмує можливості фінансування інноваційної діяльності підприємств України, саме тому важливим є збільшення частки державної участі та створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій на розвиток інноваційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Кирик О.А. Джерела фінансування інноваційної діяльності авіакомпаній. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 1 (26). С. 269–274.
2. The Measurement of Scientific and Tehnological Activities. Proposed Standart Practice for Surveys of Research and Experimental Development: FRASKATY Manual. – 1993. – 277 p.
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 18 січня 2002 р. № 22940/2002/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15/print1477376382546226> (дата звернення: 20.08.2019)
4. Харченко Т.О. Інноваційний клімат промислових підприємств України в сучасних умовах економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5437> (дата звернення: 19.08.2019)
5. Kharchenko T.O. Formation of personnel policy enterprise. *Virtus: Scientific Journal* / Editor-in-Chief M.A. Zhurba. May № 14, 2017. С. 213–215.
6. Касич А.О., Бурба О.А. Інноваційні підходи в практиці управління персоналом конкурентоспроможного підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16, Ч. 1. С. 130–134.
7. Kasych A., Vochozka M. Conceptual provisions of the development of Ukrainian innovation system. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 2 (10), Ч. 2. С. 16–23.
8. Волова О.В., Діденко Є.О. Інноваційна діяльність підприємства як основа його стабільного та безпечного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 11. С. 77–82.
9. Невмержицька С.М., Левчук Я.В. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємств в умовах невизначеності. *Вісник ХДУ. Серія Економічні науки*. 2018. № 32 (2018). С. 99–103.
10. Діденко Є.О., Бокій В.І. Інноваційні проблеми економічної безпеки промисловості України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2009. № 4. Т. 1. С. 107–111.
11. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII (зі змінами і доповненнями) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 20.08.2019).
12. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.08.2019).
13. Бондаренко С.М., Грибан Н.С. Інновації як основа конкурентоспроможності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-13/20-stati-13/1470-bondarenko-s-m-griban-n-s> (дата звернення: 21.08.2019).
14. Офіційний сайт статистичної організації Європейської комісії. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/R_%26_D_expenditure#Gross_domestic_expenditure_on_R_26_D (дата звернення: 22.08.2019).
15. The changing landscape of innovation, in OECD Science, Technology and Industry Scoreboard. [Electronic resource]. 2011. OECD Publishing. URL: http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2011-7-en (дата звернення: 22.08.2019).

References:

1. Kyryk O.A. (2015) Dzherela finansuvannya innovatsiynoyi diyal'nosti aviakompaniy [Sources of financing of innovative activity of airlines]. *Stalyy rozvytok ekonomiky* [Sustainable economic development]. vol. 1 (26), pp. 269–274
2. The Measurement of Scientific and Tehnological Activities (1993) *Proposed Standart Practice for Surveys of Research and Experimental Development*: FRASKATY Manual.
3. Zakon Ukrainy «Pro innovatsiynu diyal'nist'» (redakciya vid 16.10.2012 r.). Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40> (accessed 20 August 2019).
4. Kharchenko T.O. (2017), Innovatsiynny klimat promyslovykh pidpryyemstv Ukrayiny v suchasnykh umovakh ekonomichnoho rozvytku [Innovative climate industrial enterprises of ukraine in modern conditions for economic development. *Efektivna ekonomika* [Effective Economy] (electronic journal), vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5437> (Accessed 19 August 2019)
5. Kharchenko T.O. (2017) Innovative climate as the main Concept of the state innovation policy. *Virtus: Scientific Journal*. Editor-in-Chief M.A. Zhurba. March vol. 12.

6. Kasych A.O., Burba O.A. (2017) Innovacijni pidkhody v praktyci upravlinnja personalom konkurentospromozhnogho pidpryjemstva [Innovative approaches in the practice of personnel management of a competitive enterprise]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionaljnogho universytetu. Serija : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove ghospodarstvo* [Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy], vol. 16(1), pp. 130–134.
7. Kasych A., Vochozka M. (2017) Conceptual provisions of the development of Ukrainian innovation system. *Naukovyy visnyk Polissya* [Polesie Scientific Bulletin]. vol. 2 (10), pp. 16–23.
8. Volova O.V., Didenko Ye. O. (2014) Innovatsiyna diyal'nist' pidpryjemstva yak osnova yoho stabil'noho ta bezpechnoho rozvytku [Innovative activity of the enterprise as a basis for its stable and safe development]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini* [Formation of market relations in Ukraine]. vol. 11, pp. 77–82.
9. Nevmerzhyts'ka S.M., Levchuk Ya.V. (2018) Formuvannya stratehiyi innovatsiynoho rozvytku pidpryjemstv v umovakh nevyznachenosti [Formation of a strategy for innovative development of enterprises in uncertainty]. *Visnyk KhDU, Seriya Ekonomichni nauky* [Bulletin KHDU. Series Economic Sciences]. vol. 32 (2018), pp. 99–103.
10. Didenko Ye.O., Bokiy V.I. (2009) Innovatsiyni problemy ekonomichnoyi bezpeky promyslovosti Ukrayiny [Innovative problems of economic security of the Ukrainian industry]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu, Ekonomichni nauky* [Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences.]. vol. 4, pp. 107–111.
11. Zakon Ukrainy «Pro investytsiynu diialnist'» (redakciya vid 18.09.1991 r.). Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (accessed 20 August 2019).
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 21 August 2019).
13. Bondarenko S.M., Hryban N.S. (2017) Innovatsiyyi yak osnova konkurentospromozhnosti pidpryjemstva [Innovation as a basis for enterprise competitiveness]. *Ekonomika ta suspil'stvo* [Economy and society]. vol. 13, Available at: <http://economyandsociety.in.ua/journal-13/20-stati-13/1470-bondarenko-s-m-griban-n-s> (accessed 21 August 2019).
14. Ofitsiynyy sayt statystychnoyi orhanizatsiyi Yevropeys'koyi komisiyi. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat>. (accessed 22 August 2019).
15. The changing landscape of innovation, in OECD Science, Technology and Industry Scoreboard. (2011), OECD Publishing. Available at: http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2011-7-en. (accessed 22 August 2019).